

Tadeusz Sobczyński¹

Katedra Ekonomiki i Doradztwa w Agrobiznesie
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy
Bydgoszcz

Wpływ wielkości ekonomicznej gospodarstw rolniczych UE na ich możliwości rozwojowe

Impact of the economic size of farms in the EU on their development possibilities

Synopsis. Poziom wypracowanych dochodów oraz reprodukcji środków trwałych w gospodarstwach rolniczych krajów UE-25 w latach 2004-2006 był silnie zróżnicowany. Analiza gospodarstw rolnych z trzech największych klas wielkości ekonomicznej wykazała, że wskaźnik zdolności do samofinansowania reprodukcji, wskaźnik reprodukcji środków trwałych oraz wartość inwestycji brutto i netto były współzależne i rosły wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Gospodarstwa z klasy wielkości (5) 40 - <100 ESU w badanym okresie realizowały reprodukcję prostą środków trwałych. Tylko gospodarstwa z klasy (6) ≥ 100 ESU wielkości zapewniały rozszerzoną reprodukcję środków trwałych. Gospodarstwa z klasy wielkości (4) 16 - <40 ESU zdolne były tylko do zawężonej reprodukcji środków trwałych. Zachowania inwestycyjne rolników z krajów UE-15 i nowo przyjętych krajów UE-10 wyraźnie się różniły. W pierwszej grupie mimo wypracowania nadwyżki nie była ona przeznaczana na samofinansowanie inwestycji i rozwoju. W drugiej grupie poziom wypracowanej nadwyżki na samofinansowanie warunkował inwestycje i rozwój.

Słowa kluczowe: wielkość ekonomiczna, wskaźnik zdolności do samofinansowania reprodukcji, wskaźnik reprodukcji środków trwałych

Abstract. The level of earned incomes and renewal of fixed assets differed significantly among farms in the EU-25 group in years 2004-2006. The analysis of farms belonging to three biggest classes of economic size showed that abilities to self-finance reproduction, to reproduce fixed assets and to make gross as well as net investments were interdependant and were growing together with the growth of economic size of farms. The farms of size class (5) 40 - <100 ESU during the analysed period achieved simple reproduction of fixed assets. Only farms of size class (6) ≥ 100 ESU enabled extended reproduction of fixed assets. The farms in size class (4) 16 - < 40 ESU accomplished only a narrowed reproduction of fixed assets. Decisions of farmers in the EU-15 group and in the new member states in the UE-10 group differed significantly. In the first group, although a surplus was achieved, it was not spent on self-financed investments and development. In the second group the level of earned surplus for self-financing determined investments and development.

Key words: economic size, ability to self-finance reproduction, fixed assets reproduction ratio

Wstęp

Inwestowanie, powiększanie zasobów i dodatnia akumulacja gospodarstw rolnych świadczą o możliwościach rozwojowych i chęci dalszego gospodarowania [Józwiak 2004].

Wychodząc z kwoty wypracowanego dochodu z gospodarstwa rolnego, można określić

¹ Dr inż., al. Prof. S. Kaliskiego 7, b. 3.1, e-mail: tadsob@utp.edu.pl

zdolność gospodarstwa do rozwoju, obliczając tzw. nadwyżkę na samofinansowanie rozwoju. W rolnictwie francuskim nadwyżka na samofinansowanie rozwoju stanowi najważniejsze kryterium oceny możliwości gospodarstwa do podejmowania inwestycji produkcyjnych oraz określania ich rozmiarów. Punktem wyjścia do określenia zdolności do samofinansowania rozwoju jest dochód brutto z gospodarstwa rolnego, będący sumą dochodu z gospodarstwa rolnego i amortyzacji. Wielkość ta powinna co najmniej sfinansować koszty pracy własnej oraz raty kredytu. Jeżeli pozostaje nadwyżka, to określa ona wielkość środków, które można przeznaczyć jako wkład własny w procesie inwestowania. Przy wycenie pracy własnej według umownej opłaty, nadwyżka ma charakter nadwyżki potencjalnej. Jeżeli nakład pracy własnej wycenia się na podstawie pobrań z dochodu gospodarstwa produkcyjnego na wydatki domowe, oceniamy rzeczywistą nadwyżkę na samofinansowanie [Goraj i Mańko 2009, s. 165-167].

Ważną informacją charakteryzującą możliwości rozwojowe gospodarstw jest wskaźnik odnowienia środków trwałych, obliczany jako procentowy stosunek wydatków inwestycyjnych brutto do wartości majątku trwałego. Możliwości rozwojowe gospodarstw można też mierzyć wskaźnikiem przyrostu środków trwałych mierzonym stosunkiem wartości inwestycji netto, tj. po skorygowaniu wartości inwestycji brutto o wartość amortyzacji, do wartości środków trwałych [Goraj i Mańko 2009, s. 260].

Czynnikami wewnętrznymi, czyli poziom i jakość zasobów wytwórczych, finansowe możliwości inwestycyjne, przewidywana opłacalność inwestycji w majątek trwały oraz korzyści z alternatywnego użycia środków będących w dyspozycji to kluczowe wyznaczniki warunkujące sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych, a ich odzwierciedleniem są dochody rolnicze ludności zatrudnionej w rolnictwie [Pocza i Siemiński 2009, s. 175].

W pracy Poczy i Siemińskiego [2009, s. 175-177], pomniejszając dochód rolniczy o parytetowy fundusz konsumpcji, otrzymano akumulację, na podstawie której wnioskowano o sytuacji ekonomicznej jednostek produkcyjnych, a pośrednio także o ich konkurencyjności w przyszłości.

Stopa reprodukcji majątku trwałego to iloraz wartości inwestycji netto wykonanych w danym roku w gospodarstwie do wartości środków trwałych występujących w tym gospodarstwie. Wyróżnia się trzy rodzaje reprodukcji majątku trwałego: ujemną (przyjmuje wartość poniżej 0), prostą (o wartości od 0 do 1%) i rozszerzoną (powyżej 1%) [Sobierajewska 2009, s. 218].

W podobnym sformułowaniu relacja wartości inwestycji netto do kwoty środków trwałych informuje o stopniu reprodukcji majątku. Stopa odtworzenia majątku trwałego o wartości 0-0,99% oznacza reprodukcję prostą, stopa o wartości mniejszej reprodukcję ujemną, a o wartości większej reprodukcję rozszerzoną [Juźwiak 2009, s. 199].

Wskaźnik stopy reprodukcji majątku trwałego wykorzystano do oceny zdolności do reprodukcji dwóch grup gospodarstw (jedne czerpały swe dochody wyłącznie, bądź głównie, z pracy zarobkowej poza posiadaniem gospodarstwem, drugie prowadziły produkcję na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania) o wielkości powyżej 16 ESU w 2006 r. w Polsce. Obie grupy charakteryzowały się dodatnią reprodukcją majątku trwałego. Stopa reprodukcji majątku trwałego w gospodarstwach pierwszej grupy wyniosła 1,0%, w przypadku drugiej grupy 6% [Zieliński 2008, s. 95].

Poziom reprodukcji majątku i związane z tym możliwości rozwojowe można też oceniać relacją inwestycji do rocznych odpisów umorzeniowych. Na przykład łączne nakłady (inwestycje oraz remonty i konserwacje) Oddziału Terenowego AWRSP w Poznaniu w latach 1995-2002 na odtwarzanie majątku nie pozwalały na zachowanie reprodukcji prostej, tj. suma

rocznych nakładów była mniejsza niż wielkość rocznych odpisów umorzeniowych [Nowak 2008, s. 76].

Według Gomułki [za Nowak 2008, s. 76] średnio w Polsce, w latach 1990-2002, relacja inwestycji brutto do amortyzacji w rolnictwie wynosiła tylko 43,5%. Autor ten stwierdza, że „ponieważ inwestycje były o ponad 50% mniejsze od amortyzacji, to wniosek o degradacji majątku trwałego jest oczywisty”.

Nie tylko wyniki ekonomiczne uzyskiwane i spodziewane decydują o skłonności do inwestowania. Duże znaczenie mają czynniki subiektywne, psychologiczne. Stąd wskaźnik udziału gospodarstw rozwojowych istotnie wyjaśniał zmienność aktywności inwestycyjnej rolników w podregionie bydgoskim w latach 1996-2006, mierzoną liczbą pozytywnie wydanych opinii kredytowych na 100 gospodarstw w gminie [Mańko i in. 2007].

Najwięcej wniosków o wydanie opinii kredytowej w podregionie bydgoskim w latach 1996-2005 złożyli rolnicy z powiatu inowrocławskiego, a najmniej z sepoleńskiego i tucholskiego. Było to zbieżne z samooceną rolników dotyczącą perspektyw rozwojowych gospodarstwa. Rolnicy z terenów, gdzie dominuje przekonanie o celowości rozwijania gospodarstw poparte utrzymującym się ożywieniem inwestycyjnym, nawzajem się stymulują, odważnie realizują swoje marzenia i stają się otwarci na procesy rozwojowe. Rolnicy z regionów o drugoplanowej pozycji rolnictwa przyjmują postawy wyczekujące, z trudem decydując się na modernizację swoich gospodarstw, co może prowadzić do wzajemnego zniechęcania się do inwestowania [Mańko i in. 2006].

Na podstawie analizy zachowań posiadaczy gospodarstw rolnych, w trudnych dla rolnictwa latach 1996-2002 w Polsce, stwierdzono, że wybór strategii, tj. zespołu spójnych działań ukierunkowanych na realizację celów długofalowych, w mniejszym stopniu jest pochodną warunków gospodarowania (jakość gleb, położenie gospodarstwa) i wieku producentów rolnych. Większe znaczenie miały umiejętności zarządcze posiadaczy gospodarstw, które znajdowały wyraz w skłonności do ryzyka. Przejawiało się to w formie zaciągania kredytów i korzystania z innowacji technicznych oraz technologicznych, pozwalało powiększać i modernizować posiadany potencjał wytwórczy gospodarstw [Józwiak 2004].

Celem niniejszej pracy było porównanie gospodarstw rolniczych z trzech największych klas wielkości ekonomicznej ((4): 16 - <40 ESU, (5): 40 - <100 ESU, (6): >=100 ESU) w UE-25 pod względem możliwości reprodukcji środków trwałych i rozwoju.

Materiał i metoda

Wykorzystano powszechnie dostępne, wszechstronne informacje, gromadzone według jednolitych zasad z reprezentacyjnej próby towarowych gospodarstw rolniczych funkcjonujących na obszarze UE, zbierane w systemie rachunkowości gospodarstw rolniczych FADN (ang. Farm Accountancy Data Network).

Najnowsze informacje dostępne w FADN dla najliczniejszej grupy krajów dotyczą lat 2004-2006. Zmienne w bazie są szczegółowo opisane, jednoznacznie zdefiniowane i dla ułatwienia oznaczone symbolami, a algorytmy ich obliczania są powszechnie dostępne. Analizą objęto gospodarstwa rolnicze z wszystkich krajów UE-25 reprezentowane w bazie [Farm... 2009], z trzech największych klas wielkości ekonomicznej ((4): 16 - <40 ESU, (5): 40 - <100 ESU, (6): >=100 ESU). Dla złagodzenia wpływu czynników losowych analizy przeprowadzono na średnich z badanego okresu.

Punktem wyjścia do określenia zdolności do samofinansowania rozwoju był dochód brutto z gospodarstwa rolnego, będący sumą dochodu z gospodarstwa rolnego (SE420²) i amortyzacji (SE360). Wielkość ta powinna co najmniej wynagrodzić nakłady pracy własnej oraz sfinansować raty ewentualnego kredytu inwestycyjnego. Jeżeli pozostaje nadwyżka, to określa ona wielkość środków, które można przeznaczyć jako wkład własny w inwestycje [Goraj i Mańko 2009, s. 165-167].

Przy wycenie umownej opłaty pracy własnej (nieopłaconej SE015) posłużono się stawkami opłaty pracy najemnej, dzieląc koszty pracy najemnej (SE370) przez ilość jednostek pracy opłaconej (SE020). Na podstawie dostępnych danych nie można określić wartości spłat kredytów, stąd, z konieczności, to zagadnienie w określaniu nadwyżki na samofinansowanie rozwoju pominięto. W tym miejscu warto zwrócić uwagę, że może wystąpić sytuacja, kiedy raty kredytu są spłacane w drodze zaciągania nowego kredytu. Wydaje się, że taka sytuacja może mieć miejsce w warunkach losowego załamania dochodów w dużych inwestujących gospodarstwach rolnych. Wówczas nie dochodzi do obniżenia budżetu wydatków osobistych (która to obniżka przy dużej skali produkcji na wiele nie wystarczy), lecz niedobory są pokrywane nowymi kredytami (zwłaszcza, że gospodarstwa te dysponują dużym majątkiem jako zabezpieczeniem i jako wieloletni klienci są dobrze znani bankom).

W celu zrelatywizowania obliczoną nadwyżkę odnoszono do wartości amortyzacji (SE360). Amortyzacja jest m.in. rachunkowym wyrazem zużycia środków trwałych w ocenianym okresie, jeżeli zatem obliczona nadwyżka przewyższa amortyzację, to obliczony wskaźnik zdolności do samofinansowania reprodukcji osiąga wartość powyżej 1 i oznacza to zdolność do reprodukcji rozszerzonej. Przy wskaźniku samofinansowania równym 1 wystąpi reprodukcja prosta, a przy wskaźniku w przedziale $0 < 1$ reprodukcja zawężona. Wskaźnik ujemny oznacza, że nie tylko nie występuje odtwarzanie środków trwałych, ale dla podtrzymania działalności potrzebne jest np. wyprzedawanie posiadanego majątku.

Proponowany wskaźnik zdolności do samofinansowania reprodukcji ma charakter potencjalny, tj. określa, na jaką reprodukcję pozwalają wypracowane dochody. W rzeczywistości wypracowane dochody są suwerennie dzielone przez gospodarującego, który nawet bardzo wysokie nadwyżki może przeznaczyć nie na inwestycje produkcyjne, lecz na wydatki osobiste. Miarą rzeczywistego odtwarzania i rozwoju może być wskaźnik reprodukcji środków trwałych liczony jako relacja inwestycji brutto (SE516) do amortyzacji (SE360). Interpretacja wielkości granicznych będzie analogiczna do prezentowanej w przypadku wskaźnika zdolności do samofinansowania reprodukcji.

W końcowej części badań sprawdzono czy wskaźnik zdolności do samofinansowania reprodukcji wykazuje współzależność ze wskaźnikami odnowienia środków trwałych i przyrostu środków trwałych [Goraj i Mańko 2009, s. 260] w badanych grupach wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych w UE-25.

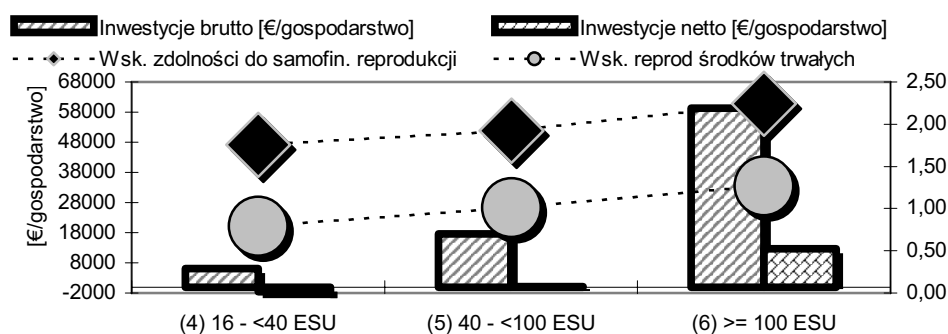
Wyniki

Poziom wypracowanych dochodów oraz reprodukcji środków trwałych w gospodarstwach rolniczych krajów UE-25 w latach 2004-2006 był silnie zróżnicowany. Analiza gospodarstw rolnych z trzech największych klas wielkości ekonomicznej ((4): 16 - <40 ESU, (5): 40 - <100 ESU, (6): ≥ 100 ESU) wykazała, że wskaźnik zdolności do

² Ten i następnne symbole pozycji stosowane w systemie FADN.

samofinansowania reprodukcji, wskaźnik reprodukcji środków trwałych oraz wartość inwestycji brutto i netto były współzależne i rosły wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw (rys. 1).

Gospodarstwa z klasy wielkości (5) 40 - <100 ESU osiągnęły w badanym okresie wskaźnik reprodukcji środków trwałych równy 1,01, co oznacza, że realizowały reprodukcję prostą środków trwałych. Potwierdza to praktycznie zerowa wartość inwestycji netto (154 €/gospodarstwo). Dopiero gospodarstwa z klasy wielkości (6) ≥ 100 ESU zapewniały rozszerzoną reprodukcję środków trwałych (wskaźnik reprodukcji środków trwałych 1,27, wartość inwestycji netto 12601 €/gospodarstwo). Gospodarstwa z klasy wielkości (4) 16 - <40 ESU zdolne były tylko do zawężonej reprodukcji środków trwałych (wskaźnik reprodukcji środków trwałych 0,79, wartość inwestycji netto 1614 €/gospodarstwo) (rys. 1).

Rys. 1. Zależność między wielkością ekonomiczną gospodarstw rolniczych a wskaźnikami zdolności do samofinansowania reprodukcji, wskaźnikiem reprodukcji środków trwałych oraz inwestycjami brutto i netto w krajach UE-25 (średnie z lat 2004-2006)

Fig. 1. Correlation between the economic size of farms and the ability to self-finance reproduction, the fixed assets reproduction ratio, gross and net investments in the EU-25 countries (averages for years 2004-2006)

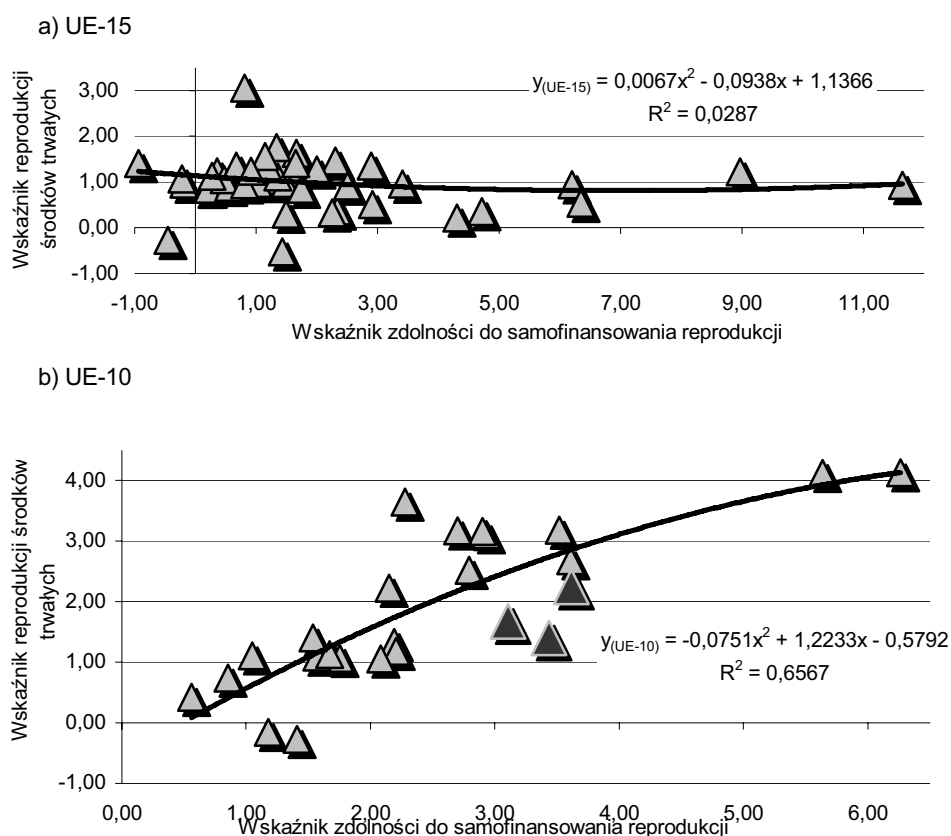
Źródło: obliczenia własne na podstawie [Farm... 2009].

Różnice między gospodarstwami rolniczymi krajów UE-15 a gospodarstwami przyłączonych w 2004 r. krajów dziesiątki (UE-10) są coraz lepiej poznawane w wielu płaszczyznach [Mańko i in. 2008; Sobczyński 2009a i 2009b]. Ujawniły się też one w prezentowanych analizach. Głównym czynnikiem różnicującym badane zależności była nie wielkość ekonomiczna gospodarstw, lecz przynależność do grupy krajów UE-15 bądź UE-10 (rys. 2, 3, 4).

Zachowania inwestycyjne rolników z krajów UE-15 i nowo przyjętych krajów UE-10 wyraźnie się różniły. W pierwszej grupie nie stwierdzono zależności między wskaźnikiem zdolności do samofinansowania reprodukcji a wskaźnikami: realizowanej reprodukcji oraz odnowienia i przyrostu środków trwałych. Oznacza to, że mimo wypracowania nadwyżki nie była ona przeznaczana na samofinansowanie inwestycji i rozwoju. W drugiej grupie stwierdzono omawiane zależności, co oznacza, że poziom wypracowanej nadwyżki na samofinansowanie warunkował inwestycje i rozwój (rys. 2, 3, 4).

Regresja wskaźnika reprodukcji środków trwałych względem wskaźnika zdolności do

samofinansowania reprodukcji w grupie gospodarstw rolniczych z krajów UE-15 charakteryzowała się bardzo niskim współczynnikiem korelacji wielorakiej ($R^2=0,0287$). Wzrostowi własnych możliwości finansowych mierzonych wskaźnikiem zdolności do samofinansowania reprodukcji nie towarzyszył rzeczywisty wzrost stopnia reprodukcji środków trwałych mierzonych wskaźnikiem reprodukcji środków trwałych. Mimo wypracowania nadwyżki nie była ona przeznaczana na samofinansowanie inwestycji i rozwoju (rys. 2).

Rys. 2. Zależność między wskaźnikiem zdolności do samofinansowania reprodukcji a wskaźnikiem reprodukcji środków trwałych w gospodarstwach rolniczych z klas wielkości ekonomicznej 4, 5 i 6 krajów: a) UE-15 i b) UE-10 (średnie z lat 2004-2006)

Fig. 2. Correlation between the ability to self-finance reproduction and the fixed assets reproduction ratio in farms of economic size classes 4, 5 and 6 in the countries of: a) UE-15 and b) UE-10 (averages for years 2004-2006)

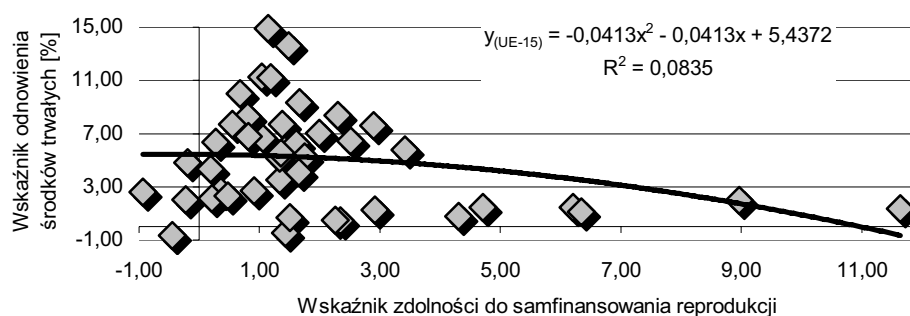
Źródło: obliczenia własne na podstawie [Farm... 2009].

Regresja wskaźnika reprodukcji środków trwałych względem wskaźnika zdolności do samofinansowania reprodukcji w grupie gospodarstw rolniczych z krajów UE-10 charakteryzowała się względnie wysokim współczynnikiem korelacji wielorakiej

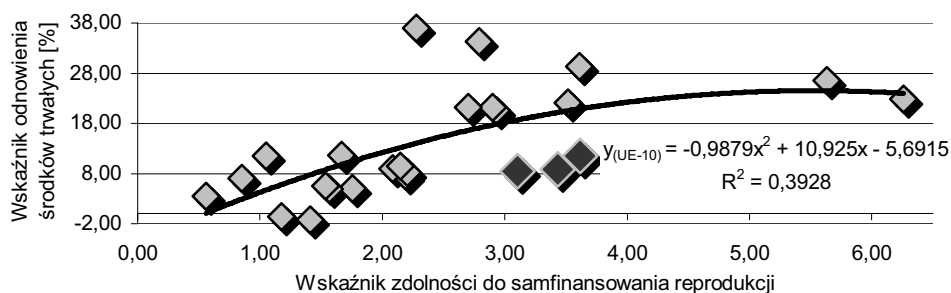
($R^2=0,6567$). W tej grupie wzrostowi własnych możliwości finansowych mierzonych wskaźnikiem zdolności do samofinansowania reprodukcji towarzyszył rzeczywisty wzrost stopnia reprodukcji środków trwałych mierzony wskaźnikiem reprodukcji środków trwałych. Zdolność do samofinansowania reprodukcji i czynniki z tym współzależne decydowały o realizowanej reprodukcji środków trwałych i o rozwoju (rys. 2).

Polskie gospodarstwa z klas wielkości 4, 5 i 6 znalazły się poniżej linii regresji wskaźnika reprodukcji środków trwałych względem wskaźnika zdolności do samofinansowania reprodukcji, co może oznaczać, że były mniej skłonne do inwestowania mimo względnie wysokiej zdolności do samofinansowania rozwoju (rys. 2b).

a) UE-15

b) UE-10

Rys. 3. Zależność między wskaźnikiem zdolności do samofinansowania reprodukcji a wskaźnikiem odnowienia środków trwałych w gospodarstwach rolniczych z klas wielkości ekonomicznej 4, 5 i 6 krajów: a) UE-15 i b) UE-10 (średnie z lat 2004-2006)

Fig. 3. Correlation between the ability to self-finance reproduction and the fixed assets renewal ratio in farms of economic size classes 4, 5 and 6 in the countries of: a) UE-15 and b) UE-10 (averages for years 2004-2006)

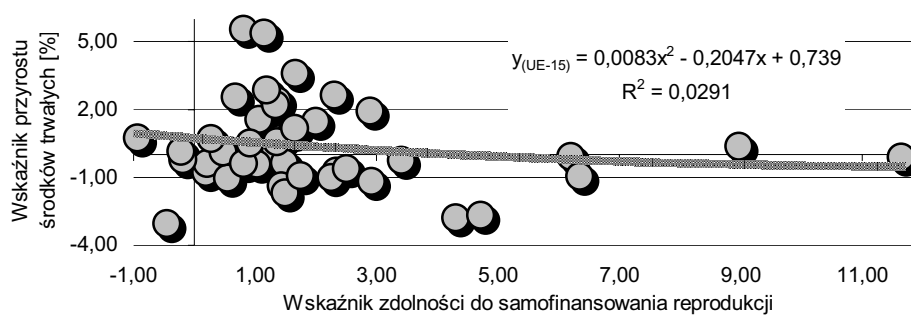
Źródło: obliczenia własne na podstawie [Farm...2009].

Regresja wskaźników odnowienia i przyrostu środków trwałych względem wskaźnika zdolności do samofinansowania reprodukcji w grupie gospodarstw rolniczych z krajów UE-15 też charakteryzowała się bardzo niskimi współczynnikami korelacji wielorakiej ($R^2=0,0835$, $R^2=0,0291$). Inne czynniki musiały powodować, że mimo wypracowania nadwyżki nie była ona przeznaczana na samofinansowanie inwestycji i rozwoju. Gospodarstwa UE-15 są niewątpliwie lepiej od gospodarstw UE-10 wyposażone w środki techniczne, można postawić tezę, że są przeinwestowane. W tej sytuacji w ocenie rolników z

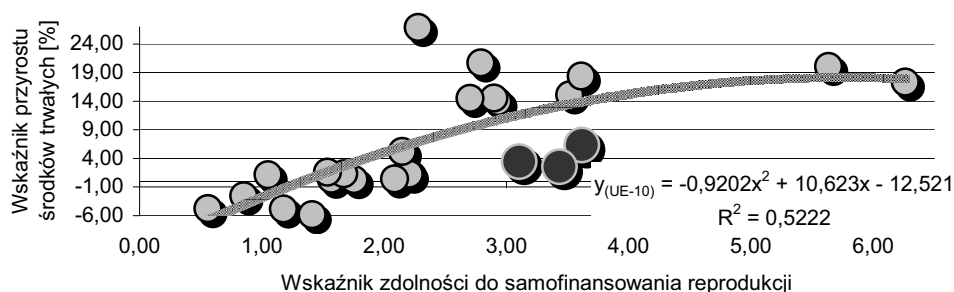
tej grupy krajów dalsze inwestowanie w gospodarstwo rolnicze nie jest atrakcyjne (rys. 3, 4).

Regresja wskaźników odnowienia i przyrostu środków trwałych względem wskaźnika zdolności do samofinansowania reprodukcji w grupie gospodarstw rolniczych z krajów UE-10 charakteryzowała się względnie wysokimi współczynnikami korelacji wielorakiej ($R^2=0,3928$, $R^2=0,5522$). Wypracowane nadwyżki były przeznaczane na samofinansowanie inwestycji i rozwoju. Gospodarstwa UE-10 wykorzystując pogramy wsparcia starały się nadrobić zapóźnienie techniczne. W ocenie rolników z tej grupy krajów dalsze inwestowanie w gospodarstwo rolnicze jest atrakcyjne. Pewnym wytłumaczeniem wysokich wartości wskaźników odnowienia i przyrostu środków trwałych w tej grupie może być zbyt niska wycena majątku trwałego przejmowanego w okresie transformacji ustrojowej w krajach byłego bloku wschodniego (rys. 3, 4).

a) UE-15

b) UE-10

Rys. 4. Zależność między wskaźnikiem zdolności do samofinansowania reprodukcji a wskaźnikiem przyrostu środków trwałych w gospodarstwach rolniczych z klas wielkości ekonomicznej 4, 5 i 6 krajów: a) UE-15 i b) UE-10 (średnie z lat 2004-2006)

Fig. 4. Correlation between the ability to self-finance reproduction and the fixed assets growth ratio in farms of economic size classes 4, 5 and 6 in the countries of: a) UE-15 and b) UE-10 (averages for years 2004-2006)

Źródło: obliczenia własne na podstawie [Farm...2009].

Analogiczne wyniki dotyczące wskaźników odnowienia i przyrostu środków trwałych w gospodarstwach rolniczych UE uzyskano dla 2005 r. [Goraj i Mańko 2009, s. 262-263]. Wskaźnik odnowienia środków trwałych w gospodarstwach rolnych UE w 2005 r. zależał od wielkości ekonomicznej i kształtował się przeciętnie od 0,3% w klasie najmniejszej do 5,5%

w klasie największej. Najwyższą wartość wskaźnika osiągnęły gospodarstwa łotewskie (30,1%), estońskie (18,7%), litewskie (17,2%) i francuskie (11,4%), a najniższą irlandzkie (-0,1%), greckie (0,5%), włoskie (0,8%), hiszpańskie (1,2%) i brytyjskie (3,0%) [Goraj i Mańko 2009, s. 262].

Wskaźnik przyrostu wartości środków trwałych w gospodarstwach rolnych UE w 2005 r. też zależał od wielkości ekonomicznej i kształtował się przeciętnie od -3,3% w klasie najmniejszej do 1,4% w klasie największej. Najwyższą wartość wskaźnika osiągnęły gospodarstwa łotewskie (21,8%), estońskie (13,2%), litewskie (11,4%) i duńskie (4,2%), a najniższą greckie (-3,0%), portugalskie (-2,1%), włoskie (-1,5%), słowackie (-1,3%) i węgierskie (-1,0%) [Goraj i Mańko 2009, s. 263]. Polskie gospodarstwa z klas wielkości 4, 5 i 6 również znalazły się poniżej linii regresji wskaźników odnowienia i przyrostu środków trwałych względem wskaźnika zdolności do samofinansowania reprodukcji, co oznacza, że relatywnie mniej inwestowały, mimo względnie wysokiej zdolności do samofinansowania rozwoju (rys. 3b, 4b).

Podsumowanie

Poziom wypracowanych dochodów oraz reprodukcji środków trwałych w gospodarstwach rolniczych krajów UE-25 w latach 2004-2006 był silnie zróżnicowany. Analiza gospodarstw rolnych z trzech największych klas wielkości ekonomicznej ((4): 16 - <40 ESU, (5): 40 - <100 ESU, (6): \geq 100 ESU) wykazała, że wskaźnik zdolności do samofinansowania reprodukcji, wskaźnik reprodukcji środków trwałych oraz wartość inwestycji brutto i netto były współzależne i rosły wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw.

Gospodarstwa z klasy wielkości (5): 40 - <100 ESU osiągnęły w badanym okresie wskaźnik reprodukcji środków trwałych równy 1,01, co oznacza, że realizowały reprodukcję prostą środków trwałych. Potwierdza to praktycznie zerowa wartość inwestycji netto (154 €/gospodarstwo). Dopiero gospodarstwa z klasy wielkości (6): \geq 100 ESU zapewniały rozszerzoną reprodukcję środków trwałych (wskaźnik reprodukcji środków trwałych 1,27, wartość inwestycji netto 12601 €/gospodarstwo). Gospodarstwa z klasy wielkości (4): 16 - <40 ESU zdolne były tylko do zawężonej reprodukcji środków trwałych (wskaźnik reprodukcji środków trwałych 0,79, wartość inwestycji netto 1614 €/gospodarstwo).

Zachowania inwestycyjne rolników z krajów UE-15 i z nowo przyjętych krajów UE-10 wyraźnie się różniły. W pierwszej grupie nie stwierdzono zależności między wskaźnikiem zdolności do samofinansowania reprodukcji a wskaźnikami realizowanej reprodukcji oraz odnowienia i przyrostu środków trwałych. Oznacza to, że mimo wypracowania nadwyżki nie była ona przeznaczana na samofinansowanie inwestycji i rozwoju. W drugiej grupie stwierdzono omawiane zależności, co oznacza, że poziom wypracowanej nadwyżki na samofinansowanie warunkował inwestycje i rozwój.

Literatura

- Farm Accountancy Data Network. [2009]. [Tryb dostępu:] <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>. [Data odczytu: czerwiec 2009].
- Goraj L., Mańko S. [2009]: Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym. Difin,

Warszawa.

- Józwiak W. [2004]: Strategie postępowania posiadaczy gospodarstwach rolnych i ich pozarolnicze formy aktywności gospodarczej w latach 1996-2002. *Roczniki Naukowe SERiA* t. 6, z. 3, ss. 94-100.
- Juźwiak J. [2007]: Charakterystyka gospodarstw sadowniczych w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej. *Roczniki Naukowe SERiA* t. 9, z. 1, ss. 198-202.
- Mańko S., Sass R., Sobczyński T. [2007]: Czynniki kształtujące aktywność inwestycyjną rolników w podregionie bydgoskim. *Roczniki Naukowe SERiA* t. 9, z. 2, ss. 233-237.
- Mańko S., Sass R., Sobczyński T. [2006]: Aktywność inwestycyjna rolników w podregionie bydgoskim. *Prace Naukowe AE* we Wrocławiu 1118, t.2, s. 72-79.
- Mańko S., Sobczyński T., Sass R. [2008]: Zmiany poziomu zrównoważenia płynności finansowej w gospodarstwach rolniczych UE w latach 1989-2005. *Zeszyty Naukowe SGGW Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 64, ss. 5-22.
- Nowak P. B. [2008]: Reprodukcyjność majątku trwałego Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (na przykładzie oddziału terenowego AWRSP w Poznaniu w latach 1995-2002). *Journal Agribus. Rural Dev.* 2 (8), ss. 69-80.
- Poczta W., Siemiński P. [2009]: Sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolnych w warunkach WPR UE - próba prognozy do 2013 roku. *Journal Agribus. Rural Dev.* 3 (13), ss. 173-185.
- Sobczyński T. [2009a]: Zmiany poziomu subsydiów w gospodarstwach rolniczych UE-12 w latach 1989-2006, *Journal Agribus. Rural Dev.* 3 (13), ss. 205-216.
- Sobczyński T. [2009b]: Wpływ typu rolniczego na zrównoważenie ekonomiczno-społeczne gospodarstw rolniczych UE. *Roczniki Naukowe SERiA* t. 11, z. 1, ss. 253-262.
- Sobierajewska J. [2009]: Możliwości ekonomiczne polskich gospodarstw sadowniczych w latach 2004-2006. *Journal Agribus. Rural Dev.* 3 (13), ss. 217-225.
- Zieliński M. [2008]: Sytuacja ekonomiczna i efektywność wykorzystania posiadanych zasobów czynników produkcji w rodzinnych gospodarstwach rolnych bez osób ubezpieczonych w KRUS. [W:] Efektywność funkcjonowania, aktywność inwestycyjna i zdolność konkurencyjna polskich gospodarstw rolnych osób fizycznych. W. Józwiak (red.). IERiGŻ PIB, Warszawa, PW 108, ss. 72-103.